

Oponentský posudek disertační práce: Petr Honč, Praha mezi Vídní a Římem. Solní smlouva a správa *cassa salis* v letech 1630-1782 (KTF UK Praha, 2017)

Posuzovaná disertační práce je objevným a z hlediska církevních i politických dějin Českého království velmi přínosným pojednáním. Jedná se o první systematické – a již úvodem musím konstatovat, že i zdařilé – zpracování dějin solní pokladny, instituce, z jejíž historie byly dosud více zpracovány pouze počátky. Tímto unikátním přínosem se podle mého názoru předložená práce vymyká z běžného standardu doktorských disertačních prací.

Stavba práce je promyšlená a logická. Text je rozdělen do čtyř kapitol. První chápu jako přípravou, slouží ke zmapování širších kontextů studované problematiky, její zařazení považují ze velmi užitečné. Autor v ní především seznamuje s prameny a literaturou, tento „Forschungsbericht“ ovšem není pouze obligatorní částí školní práce, nýbrž objasnění pramenné základny k poměrně specifické tematice solní pokladny je již vlastním badatelským počinem. Dále zde P. Honč projevil cit pro přehlednost a srozumitelnost výkladu, v zájmu lepšího porozumění vlastnímu výzkumu sem zařadil podkapitulu přehledně představující jednotlivé aktéry složitých jednání o církevních restitucích a jejich vztahy. Přiblížil tedy základní principy církevní správy v raném novověku se zřetelem ke vztahům papežské kurie, sídelních biskupů, papežských nunciů a císařského dvora. Významné je přehledné nastínění úlohy papežské Kongregace pro šíření víry, která schvalovala nakládání s penězi ze solní pokladny. Poslední podkapitola první kapitoly je kompilačním přehledem raně novověkých dějin solí v habsburské monarchii jako strategické suroviny, a to s ohledem na její dovoz do Čech.

Druhá kapitola je věnována vzniku solní pokladny, shrnuje starší snahy o financování katolické církve v raném novověku, dále podrobně popisuje složitá jednání o kompenzaci za zcizený církevní majetek a ukazuje vznik solní smlouvy včetně jejího podepsání a ratifikací. Sleduje i zákulisí jednání, stejně jako propagandistické motivy, které tato dohoda katolické církvi přinášela. A v neposlední řadě se věnuje také vnitrocírkevní opozici vůči solní smlouvě, vycházející z postojů významných klášterů. Za velmi přínosnou považují podkapitulu věnovanou právněhistorickým aspektům této dohody, kde autor seznamuje s její stavbou a kde se věnuje také jednomu dokumentu, který ji částečně zpochybňuje.

Jestliže ve zmíněné druhé kapitole posuzované práce se autor pohyboval v oblasti, která byla v minulosti již badatelsky více či méně prozkoumána, další dvě kapitoly se zabývají tematikou, která nebyla výzkumem dosud výrazněji dotčena. V chronologickém přístupu sleduje dějiny solní pokladny mezi lety 1630-1710 a 1711-1782. Mezníkem mu je vizitace solní pokladny v roce 1710. Podkapitoly obou kapitol nastiňují vývoj pokladny za jednotlivých arcibiskupů od Arnošta Vojtěcha z Harrachu po Antonína Petra Příchovského z Příchovic (s výjimkou pouze rok a půl trvajících arciepiscopeátu Daniela Josefa Mayera z Mayernu, jenž je připojen k podkapitole věnované období arcibiskupa Jana Mořice Gustava z Manderscheid-Blankenheimu). Uvedený chronologický pohled vrcholí přivtělením pokladny k náboženskému fondu za Josefa II., jež znamenalo konec vlivu Říma na rozdělování peněz, a končí několika poznámkami o dalším vývoji tohoto fondu.

Na základě původního pramenného výzkumu zde autor ukazuje mechanismus správy pokladny, nakládání s penězi, běžnou i mimořádnou agendu. Události z rozsáhlých časových období jednotlivých arcibiskupů dokázal funkčně shrnout s použitím tematického členění těchto podkapitol. Shrnující výklad občas doprovází mikrohistorickými pohledy (např. okolnosti půjčky císaři z roku 1642, zde ovšem nesouhlasím s použitím klíše o Leopoldovi I. jako o „nerozhodném císaři“). Významnější události, jež se vymykají běžnému provozu solní pokladny, P. Honč zpracoval ve třetí kapitole v podobě tří samostatných mikrohistorických sond, pojatých jako samostatné exkursy.

Výzkum se v uvedených kapitolách ovšem neomezil pouze na dějiny *cassa salis*, na personální obsazování její správy a na vztahy pražských arcibiskupů s Kongregací pro šíření víry při využívání peněz. Velkým pozitivem práce je autorova schopnost ukázat na vývoji solní pokladny řadu obecnějších trendů v dějinách české katolické církevní organizace, a to v dlouhém časovém úseku. V dějinách pokladny se například odráží nenaplněné úsilí o vznik nových biskupství, postupné zahušťování farní sítě, nebo vztahy mezi světským a řádovým klérem. Hončova disertace je také cenným příspěvkem ke studiu růstu vlivu státu na církevní záležitosti.

V závěru posuzované disertace autor využívá skutečnosti, že za druhou až čtvrtou kapitolou zařadil stručné sumarizace (osobně je z hlediska uživatele práce považuji na těchto místech za zbytečné) a pokusil se nastínit obecnější tendence vývoje studované instituce. Důležitou součástí práce jsou i její přílohy, a to především příloha první, obsahující (v tabulce a grafech) příjmy solní pokladny pro sledované období. Dva dokumenty z roku 1710 ilustrují vizitaci, která tehdy proběhla, a malá obrazová příloha představuje fyzickou podobu titulních listů několika důležitých dokumentů. Za určitý nedostatek považuji skutečnost, že v příloze není otištěn text solní smlouvy, věřím, že uživatelé by jeho přítomnost ocenili.

Žádné rozsáhlejší pojednání se neobejde bez překlepů a chyb, v tomto případě je text velmi solidní (což platí i o užívaném jazyku) a lapsů se v něm vyskytuje minimum, za nejvážnější považuji nedopsané poznámky 23 na s. 24, 90 na s. 39, 337 na s. 110, 372 na s. 116, 501 na s. 144 a 551 na s. 158 (všechny se týkají jakési práce N. Richarda). K textu nemám závažnějších připomínek, ale protože předpokládám, že takto významná práce bude vydána tiskem (což velmi doporučuji a přimlouvám se, aby vyšla jako celek a ne po částech v časopisech), mám pro autora některé připomínky. Především mu doporučuji redukovat vyjádření vlastních pocitů (kupř. s. 17 – „*s lítostí jsem si uvědomil*“) a vůbec opatrněji nakládat s *ich*-formou. Dále nesouhlasím s tvrzením v předmluvě, kde autor píše, že „*pro světskou moc je neakceptovatelné, aby církev dostala zpět veškerý majetek, o který přišla již od dob vypuknutí husitských bouří*“. To implikuje jakousi libovůli či nechť světské společnosti napravit starou újmu církve. Situace byla složitější, ve 20. letech 17. století již nebylo ani technicky možné provést restituce navrácením rozchváceného majetku, aniž by nedošlo k dalším nespravedlivostem a újmám, to si ostatně musela uvědomovat i církev. Soudím, že první pobělohorské požadavky na navrácení arcibiskupských a klášterních statků uvedené na s. 54 měly především symbolický smysl, že jejich účelem nemohla být vážně míněná snaha statky skutečně získat zpět, nýbrž že šlo o zahájení vážných jednání s panovníkem na téma náhrady zcizeného majetku. To se ostatně odráží i v postoji nuncia Caraffy, o němž sám autor píše.

Nepřesné je tvrzení, že „*Brusovi nástupci na arcibiskupském stolci byli zároveň velmistři tohoto řádu [křížovníků s červenou hvězdou], a to až do roku 1694*“ (s. 53). Neplatí to stoprocentně, protože Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka postulován do úřadu křížovnického velmistra nebyl. Dále doporučuji opatrnější nakládání s termíny aristokracie, aristokrat, které by neměly být chápány jako synonyma pro šlechtu. Upozorňuji též na omyl ve jménu designovaného pražského arcibiskupa, jež je uvedeno v podobě Jan Vilém Milštejnský z Kolovrat (s. 130), správně má být Libštejnský.

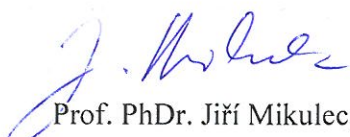
Pokud jde o půjčování peněz na malý úrok a „morální dilema“, jež z toho podle autora plynulo církvi (s. 118, 141), snad by bylo vhodné uvést, že existoval velký rozpor mezi morálním pojmáním úroků u kurie a každodenní praxí ve farnostech. Takové nakládání s volnými financemi bylo v církevním prostředí 17. a 18. století naprosto běžné, peníze záduší, poutních míst či náboženských bratrstev byly zcela samozřejmě půjčovány na čtyř- až šestiprocentní úrok, přičemž morální dilema jejich majitelé rozhodně neprojevovali.

Soudím také, že na s. 172 je užitá příliš zkratkovitá formulace, podle níž na počátku 18. století došlo ke „*znovuoživení protestantismu v okolních zemích*“ pod vlivem pietismu,

což vedlo k opětovnému intenzivní rekatolizace. V luteránských oblastech za hranicemi bylo toto náboženství přítomné a „živé“ po celé sledované období, pietismus měl z hlediska habsburské monarchie za následek spíše zvýšení protestantských aktivit směrem ke katolickému území českých zemí, což bylo příčinou zmíněné intenzivní fáze rekatolizace.

Výše uvedené připomínky a poznámky k textu předložené disertační práce nemají nikterak snížit její vysokou úroveň. Celkově mohu konstatovat, že PhDr. Petr Honč prokázal rozsáhlý přehled ve zpracovávaném tématu, vynikající znalost pramenné základny, schopnost pramenné heuristiky a kritiky, stejně jako samostatné analýzy problémů a konečně i schopnost přehledného zobecnění poznatků. Jeho práce patří mezi přínosné výzkumy pobělohorského náboženského prostředí v českých zemích, objasňuje dosud velmi slabě zpracovanou problematiku, také přináší řadu podnětů i srovnávací materiál pro budoucí výzkumy financování církevních organizací. Soudím, že předložená disertační práce plně vyhovuje požadavkům kladeným na doktorské disertace, ba v některých ohledech je i převyšuje, a proto ji doporučuji k obhajobě s hodnocením „prospěš“.

V Praze 21. ledna 2018

Prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc.